

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Geld telt

de Lange, T.; Schrauwen, A.

Publication date

2020

Document Version

Final published version

Published in

Asiel & Migrantenrecht

License

Other

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

de Lange, T., & Schrauwen, A. (2020). Geld telt. *Asiel & Migrantenrecht*, 11(6-7), 288-291. <https://migratieweb.stichtingmigratierecht.nl/article-publication/04-08-2020-asielmigrantenrecht-2020-nr-6-7-inleiding-geld-telt-t-de-lange-aam>

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Tesseltje de Lange en Annette Schrauwen
– Prof. dr. T. de Lange is hoogleraar Europees
Migratierecht en directeur van het Centrum voor
Migratierecht aan de Radboud Universiteit Nijmegen;
prof. dr. A.A.M. Schrauwen is werkzaam bij het
Amsterdam Centre for European Law and Governance
aan de Universiteit van Amsterdam.

Geld telt

Hoe werkt geld in de wetgevings- en beleidsprocessen en de rechtspraak van het asiel- en migratierecht? Het terrein is doorspekt geraakt met financiële prikkels en sancties en inkomenseisen die in- en uitsluiten. Hoe pakken die precies uit? Tesseltje de Lange en Annette Schrauwen nodigen uit tot verder onderzoek. In deze inleiding tot het themanummer geven ze een eerste analysemodel om onderzoek, regelgeving en uitvoering van beleid in relatie tot geld en migratie te categoriseren of te analyseren. Ze laten zien wat voor onderzoek er al is verricht, en kan worden verricht, en beschrijven de bijdragen in dit themanummer.

Financiële instrumenten spelen een belangrijke rol in het Europese en nationale asiel- en migratierecht en beleid. In dit themanummer illustreren de bijdragen dat geld telt, hoe geld telt, en wat voor de praktijk de gevolgen kunnen zijn van een normenstelsel dat op geld terug te brengen is. Met dit themanummer benadrukken we het belang van vragen over geld en beleid en willen we de analyse daarvan een stap verder brengen. Wat kost het uitvoeren van een bepaald beleid? Hoe gaat de overheid met beschikbare middelen om? Wat kost migratie een migrant, een bemiddelaar, een werkgever – maar ook: wat heeft de overheid over voor migratie en aan integratie gerelateerde diensten? Waarom is *dat* de prijs voor migratie, voor rechtsbescherming, voor de boete voor overtreding van de regels, de subsidie beschikbaar voor terugkeer? Zijn die kosten evenredig? Is de regulering van toegang tot geld niet discriminerend? Wordt recht gedaan aan het belang van geld voor

de persoonlijke ontwikkeling en menselijke waardigheid van migranten en hun (Nederlandse) familie?

Om de coronacrisis te doorstaan worden ongeëvenaarde hoeveelheden publieke middelen uitgegeven om werkgevers en zelfstandigen te ondersteunen. In het vorige nummer van *A&MR* zagen we al een overzicht van de financiële instrumenten en de mate waarin die ook voor migranten beschikbaar zijn.¹ De kosten van migratie zullen de komende jaren misschien heel anders uitvallen dan begin 2020, toen we nog in een hoogconjunctuur zaten. Reizen zal duurder worden, voor gezinsmigranten kan het moeilijker worden te voldoen aan het middelenvereiste bij hoge werkloosheid.

1 N. den Ouden en E. Wolthuis, 'Heeft een beroep op economische coronasteunmaatregelen verblijfsrechtelijke gevolgen voor derdelanders?', *A&MR* 2020-5, ve20001777.

Een crisis biedt ook kansen. Dankzij de crisis is er het aanjaagteam bescherming arbeidsmigranten gekomen dat moet zorgen voor het aanpakken van misstanden die al jaren bekend waren, maar waar handhaving geen prioriteit had.² Waarom niet? Omdat het gaat om hele productiekosten waarin de kosten zo laag mogelijk gehouden worden om internationaal te kunnen concurreren. Goede arbeidsomstandigheden voor arbeidsmigranten (zowel van binnen als buiten de EU) betekenen minder winst voor bedrijven of dat de consument meer moet betalen voor asperges of vlees. Want, zo blijkt uit een OESO-studie over arbeidsmigratie en corona, arbeidsmigranten blijven nodig; de vervanging door ingezetenen is beperkt, onder andere vanwege het lage loon.³ De OESO laat daarmee duidelijk de relatie tussen geld en migratie op macro-economisch niveau zien.

1. Analysemodel

Geld definiëren we letterlijk en praktisch als geld op de bankrekening, een salaris, een vergoeding, een boete, een subsidie, een budget; kortom, geld in de enge zin van financiële middelen. En we geven drie invalshoeken ter ondersteuning van een analyse van de vraag hoe geld telt in het migratiebeleid.

Ten eerste is van belang wat het *doel* is van de inzet van op geld gebaseerde instrumenten, zoals bijvoorbeeld de hoogte van leges. Geld doet ertoe als middel voor selectie van migranten. Het doet er ook toe bij de vormgeving van beleid, bijvoorbeeld omdat de opvang minder geld moet kosten. Om de rol van geld in het migratiebeleid te analyseren, is het van belang het achterliggende beleidsdoel bloot te leggen.

Ten tweede is het voor de analyse nuttig onderscheid te maken naar de *actoren* die deze regels maken en *subjecten* die door de regels worden getroffen, de last voelen of uitvoeren. Waar de overheid meestal actor is, kan de overheid ook worden aangemerkt als subject, aangezien de overheid de kosten voor bijvoorbeeld de opvang van asielzoekers draagt of de dwangsommen moet betalen bij niet tijdig beslissen. Andere subjecten zijn werkgevers, voor wie inkomensnormen gelden en die boetes moeten betalen. Maar ook de vergoedingen voor advocaten of geld voor overheden van herkomstlanden voor het terugnemen van burgers, maakt advocaten en overheden van herkomstlanden subjecten van op geld gebaseerd migratiebeleid. Dat geldt evenzo voor banken die een bankrekening moeten openen voor een asielzoeker. Tot slot zijn migranten subject van het beleid: zij betalen leges, boetes, moeten hun inkomenspositie aantonen en krijgen wel of juist geen leefgeld of door de overheid gefinancierde rechtsbijstand.

Ten derde is geld een middel om migratie te sturen, dan kijken we naar het soort *instrument*. Vaak is dit een 'wortel of een stok'. Zeker als die stok gericht is op de vreemdeling, diens familie of werkgever, komen vragen op naar de evenredigheid van het op geld gebaseerde instrument.

Dit analysemodel is zeker niet in beton gegoten. Wij nodigen eenieder uit hierop voort te bouwen, het aan te

passen of te kritiseren. Het gaat ons erom dat we in ons onderzoek én in de rechtspraktijk bewuster aandacht besteden aan de manier waarop en de mate waarin geld telt. In dit themanummer komen de drie invalshoeken op verschillende manieren aan bod.

2. Een analyse van hoe geld telt

We bespreken voorbeelden van op geld gebaseerde beleidsdoelen (2.1 en 2.2.), van actoren en hun interactie met geld (2.3-2.4), en van geld als sturingsinstrument (2.5).

2.1. Op geld gebaseerde toelatingscriteria en bescherming publieke kas

Er bestaan nogal wat studies over de rol van financiële toelatingsvoorwaarden waaraan migranten dienen te voldoen. Het doel daarvan is – hoewel niet altijd expliciet – uitsluiting van de minder 'succesvolle' migranten en het aantrekken van beter verdienenden vanwege hun vermeende waarde voor de economie. Inkomensvereisten zien we bij gezinsmigratie en arbeidsmigratie. Ze zijn ook een actueel onderwerp voor promotieonderzoek.⁴ Van Melle en Mohamud schrijven over inkomensnormen voor de kennismigranten, waarbij de inkomensnorm geen instrument van toelating is maar wordt ingezet bij de controle en handhaving. Dat inkomen moet overigens ook wel weer passen bij wat iemand komt doen, en kan dus ook weer te hoog zijn, zodat de aanvraag wordt afgewezen.⁵ We noemen ook eisen aan het eigen vermogen bij zelfstandigen of investeringsdrempels voor zogenaamde 'golden visa' en versnelde naturalisatie.⁶ Over dat laatste geeft Sophie in 't Veld een pittig oordeel⁷ in het in dit themanummer opgenomen interview. Zij noemt de 'golden visa', inclusief de Nederlandse investeerdersregeling, het 'faciliteren van crimineel geld'. Al deze financiële voorwaarden beogen migratie te sturen, te selecteren: welke migranten 'verdienen' het te worden toegelaten? Maar ook: welke migranten hebben voldoende inkomen en 'verdienen' langer verblijf en integratie in de samenleving?

Ook het beschermen van de openbare kas is een doel voor migratiebeleid waarin geld telt. Migratie heeft immers gevolgen voor de welvaart van de ontvangende staat. Daarom worden kosten-baten analyses van migratie voor de nationale economie gemaakt.⁸ Maar denk ook aan de kosten van de administratie, terug te vinden in de leges,

2 Het aanjaagteam is ingesteld door de Minister van Sociale Zaken op 4 mei 2020 en de minister heeft op 11 juni 2020 de eerste aanbevelingen van het team aangeboden aan de Tweede Kamer, zie <https://bit.ly/2Z31Wxn>.

3 Kalantaryan, S. Mazza, J. Scipioni, M., *Meeting labour demand in agriculture in times of COVID 19 pandemic*, OESO 2020.

4 Zoals bijvoorbeeld door Miriam Quené aan de Universiteit van Antwerpen, zie ook M. Quené, 'Het bestaansmiddelenvereiste voor Unieburgers bij het ontbreken van een beroep op sociale bijstand', *Tijdschrift voor Vreemdelingenrecht*, 18:4(2019), p. 13-19. Of Dion Kramer aan de VU, zie D. Kramer, 'Earning Social Citizenship in the European Union: Free Movement and Access to Social Assistance Benefits Reconstructed', *Cambridge Yearbook of European Legal Studies*, 18 (2016), p. 270-301.

5 T. de Lange & P. de Sena (2020), 'Your income is too high, your income is too low: discretion in labour migration law and policy in the Netherlands and Macau', *The Theory and Practice of Legislation*, DOI: 10.1080/20508840.2020.1729559.

6 Zie de mededeling van de Commissie, COM(2019)12 final, 'Investor citizenship and residence schemes in the European Union', 23 januari 2019. See J. Dzanicic, *The pros and cons of ius pecuniae: investor citizenship in comparative perspective*, Robert Schuman Centre for Advanced Studies, EUDO Observatory, Issue 14.

7 Voor kritiek op dergelijke programma's zie ook A. Shachar, 'The Marketization of Citizenship in an Age of Restrictionism' *Ethics & International Affairs* 32(2018), 3-13; Prats, E. (2019) *Citizenship by Investment Programmes: Express Naturalisation for Bulky Wallets. An Arbitrary de jure Stratification?* in *Revista de Derecho Político* (Q2) (UNED), n. 106, September-December 2019, pp. 347-377; Surak, Kristin (2020) 'Millionaire Mobility and the Sale of Citizenship', *Journal of Ethnic and Migration Studies*, published online: 24 May 2020].

8 Ruhs, M. *The Price of Rights. Regulating International Labor Migration*, Princeton University Press, 2013

die kostendekkend mogen zijn maar lange tijd onevenredig hoog waren (Schaap in dit nummer), of aan het financiële evenwicht van het bijstandsstelsel – waaraan vervolgens juridische regels voor bijvoorbeeld toegang tot bijstand en sociale zekerheidsvoorzieningen worden gekoppeld (De Hart en De Jong in dit nummer).

Een reeks arresten van het EU Hof van Justitie over toegang tot bijstand voor Unieburgers, beginnend met de uitspraak in Brey en met Dano wellicht als meest bekende, heeft de kosten-baten analyse ook een onderwerp gemaakt in de discussie over migratie binnen de EU en de legitimiteit van het vrij verkeer.⁹ Hetzelfde debat heeft een grote rol gespeeld in de Brexit saga.¹⁰

Ook de financiële gevolgen van migratie voor het land van herkomst via remittances of betaling van sociale zekerheid, vormen onderwerp van onderzoek.¹¹ Een voorbeeld van het laatste is de meest recente herziening van de detacheringsrichtlijn, waarbij staten van herkomst via de oranje-kaart procedure trachten de herziening tegen te houden, en toen dat niet lukte de herziening aanvochten voor het EU Hof van Justitie.¹²

In sommige gevallen is het doel van het gebruik van ‘geld’ als onderdeel van regulering expliciet, in andere gevallen blijkt pas uit nadere analyse hoe financiële regelingen in het migratierecht kunnen leiden tot een vorm van sturing die wellicht niet zo bedoeld was maar die niet alleen migranten maar ook Nederlanders treft. Waar onterechte financiële gevolgen voor betrokkenen soms worden gecorrigeerd door overheid of rechter, gebeurt dat regelmatig op een moment dat de beslissende invloed op hun leven daarvan niet meer te herstellen valt. De bijdragen over gemengde status gezinnen (De Hart en De Jong) en over inburgering en verwijtbaarheid (Overmars en Jansen) bevatten daarvan voorbeelden.

2.2. Budgetten voor migratiebeleidsdoel

Europese budgetten lijken steeds vaker te worden ingezet voor controle of beperking van migratie. Twintig jaar geleden, bij de aanvang van het Gemeenschappelijk Europees Asielstelsel, werd in de meerjarige EU-begroting (het meerjarig financieel kader ofwel MFK) nauwelijks ruimte gemaakt om dat beleid uit te voeren. De ruimte werd in de loop der jaren iets groter, maar tegelijkertijd vond er een verschuiving in de besteding plaats. Goldner Lang beschrijft hoe tussen 2015 en 2018 meer dan de helft (57%) van de begroting voor leniging van de vluchtelingen crisis werd besteed aan maatregelen buiten de EU, zoals samenwerking met derde landen teneinde migratie tegen te gaan en terugkeer en terugname te bevorderen. In de huidige onderhandelingen over het MFK 2021-2027 ligt een aanzienlijke verhoging van het budget voor migratie op tafel. Dat geld dient vooral besteed te worden

aan het tegengaan van illegale migratie, mensensmokkel en grenscontrole.¹³

Vragen over de omvang van het overheidsbudget komen impliciet aan de orde bij Slingenberg in haar bijdrage over de toelagen van asielzoekers, die kennelijk al jarenlang niet meer geïndexeerd is. Ook in de bijdrage van Nijland en Geertsema over gefinancierde rechtsbijstand komt een aan geld gerelateerd doel naar voren: bezuinigen op de rechtsbijstand is indirect (bedoeld als?) een bezuiniging op het aantal procedures, en wellicht minder migratie.

De bijdragen van Slingenberg en van Bex-Reimert illustreren ook de tendens om de last bij de vreemdeling (het subject) neer te leggen door te korten (op geld of op rechtsbescherming) waar het de overheid niet lukt om op asielverzoeken tijdig te beslissen binnen het (door de politiek te krap gestelde) budget.¹⁴ In plaats van procedures te bespoedigen, zodat asielzoekers niet te lang afhankelijk zijn van de Nederlandse staat en dwangsommen kunnen worden vermeden, worden de vergoedingen en de dwangsommen afgeschaft. Zie ook de bijdrage van Reurs en Groenewegen, over schadevergoeding voor onrechtmatig handelen van de IND. De prikkel (‘stok’) voor de overheid om aan de afgesproken (Europese) normen te voldoen, wordt door diezelfde overheid weer weggenomen. Dat is soms onwettig of in ieder geval een weinig rechtstatelijke benadering waarbij geld (bezuinigen) kennelijk zwaarder weegt dan het beschermen van kernwaarden van onze rechtsstaat. Dat de rechtsstaat in het geding is wanneer een overheid via een quasi-blokkade van toegang tot geld NGO’s het zwijgen tracht op te leggen hoeft geen betoog. Hoe de EU via het vrij verkeer van kapitaal die overheid tot de orde roept leest u in de bijdrage van Strik.

Er is een duidelijke tendens tot ‘uitbesteding’ van migratiemanagement en grenscontrole tegen betaling, met de EU-Turkije deal als het meest bekende – en meest bekritiseerde – voorbeeld. Bovendien wordt er buiten het budget voor migratiebeleid nog meer Europees geld extern besteed aan migratiecontrole, zoals budgetten bedoeld voor de strijd tegen drugs of ontwikkelingshulp.¹⁵ De onlangs door enkele NGO’s bij de Europese Rekenkamer ingediende klacht over het wanbeheer van EU-fondsen door het EU-trustfonds voor Afrika’s ‘Support to Integrated Border and Migration Management in Libya’ (IBM)-programma, laat zien dat de focus op het geld ook in juridische procedures van belang kan zijn.¹⁶ In het interview met Sophie in ’t Veld komen voorgenoemde maatregelen als onderdeel van een nieuw ‘asielpakket’ aan de orde.¹⁷ Aan de andere kant zien we ook dat Europese budgetten voor inclusie in brede zin gebruikt worden om de integratie van asielstatushouders te bevorderen¹⁸ of projecten

- 9 C-140/12, *Brey* ECLI:EU:C:2013:565; C-333/13, *Dano* ECLI:EU:C:2014:2358. Zie ook C-C-67/14, *Alimanovic* ECLI:C:2015:597, C-299/14, *Garcia-Nieto* ECLI:EU:C:2016:114 en C-308/14, *Commissie vs Verenigd Koninkrijk*, ECLI:EU:C:2016:436.
- 10 Zie bijvoorbeeld C. O’Brien, ‘The EU sacrifices EU citizenship in vain: Commission v. United Kingdom’ (2017) 54 *Common Market Law Review*, p. 209-244.
- 11 Zie F. De Wispelaere en J. Pacolet, ‘The Benefits of Posting: Facts and Figures on the Use and Impact of intra-EU Posting’ in J. Arnholtz en N. Lillie (eds.) *Posted Work in the European Union. The political economy of free movement*, Routledge, 2020, p. 31-49.
- 12 C-620/18, *Hongarije t. Europees Parlement en Raad* en C-626/18, *Republiek Polen t. Europees Parlement en Raad*, Conclusie van A-G Campos Sánchez-Bordona van 28 mei 2020 in beide zaken, respectievelijk ECLI:EU:C:2020:392, ECLI:EU:C:2020:394.

- 13 I. Goldner-Lang, ‘Financial framework’, in P. De Bruycker, M. De Somer, Jean-Louis De Brouwer, *From Tampere 20 to Tampere 2.0: Towards a new European consensus on migration*, European Policy Centre, p. 15-25.
- 14 Zie ook het wetsadvies van de ACVZ Wetsadvies *Tijdelijke wet opschorting dwangsommen IND* van 16 juni 2020, waarin dit een verontrustende tendens wordt genoemd, <https://bit.ly/3f2CJJf>.
- 15 Goldner-Lang, p. 20; Thomas Spijkerboer geeft het voorbeeld van gebruik van geld van het United Nations Office on Drugs and Crime en het fonds voor de European Union Capacity Building Mission voor migratiecontrole in Niger, in T. Spijkerboer, ‘The New Borders of Empire: European Migration Policy and Domestic Passenger Transport in Niger’ in P. Minderhoud, S. Mantu and K. Zwaan (eds.), *Caught in Between Borders: Citizens, Migrants and Humans* (Liber amicorum in honour of Prof. Dr. Elspeth Guild), p. 49-57.
- 16 Zie <https://bit.ly/2Zz2qdC>, laatst bezocht 24 juni 2020.
- 17 De lancering daarvan is uitgesteld tot na de zomer: <https://politi.co/2O4MFFX>, laatst bezocht op 24 juni 2020.
- 18 Zie T. de Lange e.a. *Wat werkt voor ondernemende migranten? Een studie naar ervaren mechanismen van in- en uitsluiting in recht en praktijk* (UVA 2019), p.

voor legale migratie te faciliteren.¹⁹ Dat zijn acties op een terrein waar de Europese Unie geen of beperkte regelgevende bevoegdheid heeft, maar waar zij met geld wel beleidsmatig kan sturen.

2.3. Financiële taken van actoren buiten kern van migratierecht

De focus op controle en inperking van migratie komt in meerdere bijdragen aan de orde. Naast sancties voor werkgevers wordt in deze context ook vaak gewezen op de vervoerdersverplichtingen om illegale migratie te voorkomen.²⁰ Een actueel voorbeeld biedt de wijze waarop de IND informatie verschaft aan Britten in Nederland die hun verblijf op basis van het Terugtrekkingsakkoord willen voortzetten: de nadruk in de informatie ligt op de beschikbaarheid van de financiële middelen boven alle andere gronden waarop een recht op voortgezet verblijf kan bestaan.²¹ Het gaat hierbij dan niet zozeer om de fysieke toegang tot Nederland, maar om toegang tot de Nederlandse samenleving. Dat komt ook aan de orde in het artikel over banken die een bankrekening moeten verschaffen aan 'rechtmatig verblijvende' vreemdelingen (De Lange). Bankmedewerkers – als subjecten die verplichtingen hebben die aan het migratierecht zijn gerelateerd worden ze zelden onderzocht – zijn zich waarschijnlijk maar zeer beperkt bewust hoe groot de barrière kan zijn die zij opwerpen door iemand een bankrekening te weigeren. Ook werkgevers, die via bestuurlijke boetes worden aangezet tot handhaving van het beleid inzake kennismigranten (Van Melle en Mohamad), beseffen niet altijd hoe groot hun verantwoordelijkheid is. Een maandje te weinig betalen is arbeidsrechtelijk misschien op te lossen, maar kan in het migratierecht zware consequenties hebben. Zo kan 'uitbesteding' van migratiebeleid aan een meer of minder voor de hand liggende actoren leiden tot een vreemdelingenbeleid dat veel verder reikt dan het reguleren van toegang tot en verblijf in Nederland.

2.4. Actoren die verdienen aan migratie

In de migratieliteratuur is ook aandacht voor actoren die migratie commercialiseren.²² Zij zouden soms misbruik maken van migratie en er oneigenlijk of 'te veel' aan verdienen. Dit kan gaan over mensenhandelaren, uitzendbureaus die goedkope huisvesting voor arbeidsmigranten regelen, of recruiters die een (te hoge) vergoeding opstrijken. We hebben ook gezien hoe de aanbieders van taalcursussen geld hebben verdiend aan (oplichting van) asielzoekers. Ook de vreemdelingenadvocatuur wordt soms afgespiegeld als

calculerend, zo lezen we in de bijdrage van Nijland en Geertsema over gefinancierde rechtsbijstand. En migranten zelf maken soms (vermeend) oneigenlijk gebruik van overheids-geld, waarna regels worden aangepast om de (vermeende) aanzuigende werking van die instrumenten te beperken, zoals bijvoorbeeld gebeurde in 2017 met de financiële ondersteuning bij terugkeer (Lemmens en Dallinga) en in 2010 met de financiële toelage voor asielzoekers in de Algemene Asielprocedure (Slingenberg).

2.5. Creëren van modelburgers door financiële wortel en stok

Hoewel terugkeervergoedingen op het eerste gezicht een duidelijke vorm lijken van 'belonen' van gewenst gedrag, schrijven Lemmens en Dallinga in hun bijdrage dat deze als zodanig nauwelijks een motivatie vormen voor migranten om Nederland te verlaten. Opvallend is dat aan dit terugkeerbeleid een kosten-baten analyse ten grondslag ligt: terugkeerondersteuning is een goedkopere methode dan verlenging van verblijf en detentie. Het artikel beschrijft hoe er de laatste jaren een verschuiving plaatsvindt in dit beleid en de wortel steeds meer wordt vervangen door de stok van gedwongen terugkeer.

De Wet inburgering is ook een mooi voorbeeld van financiële prikkels die de migrant moeten aanzetten tot voorbeeldig gedrag. Een groep inburgeringsplichtigen, de asielmigranten, wordt met zowel wortel (kwijtschelding van lening bij slagen voor inburgeringscursus binnen de inburgeringstermijn) en stok (boete als men niet op tijd slaagt) aangezet tot het leren kennen van de Nederlandse samenleving. Overmars en Jansen laten in hun bijdrage zien hoe de opeenvolgende wijzigingen in de inburgeringswet effect hadden op het aantal inburgeringsplichtigen dat het examen haalde. Zij stellen dat het beleid zich steeds sterker richtte op de individuele verantwoordelijkheid van de inburgeringsplichtige. Overigens achten zij de kans klein dat de inburgeringsplicht en de bijbehorende boetes leiden tot meer controle over migratie. De discussie over de nieuwe inburgeringswet ging tot nu toe overigens vooral over de gemeentelijke budgetten voor het netjes organiseren van de inburgering. En zo zijn we van de stok weer terug bij de budgetten. Tot slot laat het artikel van De Hart en de Jong nog zien hoe de koppelingsswet een financiële stok kan worden in gemengde gezinnen, en hoe niet alleen de ongewenste migrant wordt getroffen maar ook de Nederlands burger als het ware voor 'ongewenst gedrag' gestraft wordt.

3. Uitnodiging

Dit overzicht is verre van uitputtend, en schetst slechts een aantal van de vele mogelijkheden om onderzoek, regelgeving en uitvoering van beleid in relatie tot geld en migratie te categoriseren of te analyseren. We willen aanzetten tot vragen stellen: mag rechtsbescherming wat meer kosten? Wat is menselijke waardigheid door financiële inclusie ons waard? Waarom zijn lagere of juist hogere inkomensnormen, hogere of lagere leges, boetes, subsidies etc. wenselijk of juist niet? En hoezo is het goed voor de Nederlandse economie om buitenlandse investeerders aan te trekken op de manier waarop dat gebeurt? Niet al deze onderwerpen komen in dit themanummer aan de orde, en helaas viel een bijdrage uit over het middenvereiste. Maar niet getreurd, dit themanummer is vooral een uitnodiging om vaker aandacht te besteden aan hoe geld telt in het migratierecht in ruime zin. ◀

170-172, over AMIF, EASI en ASF fondsen waaruit integratiemaatregelen worden gefinancierd.

19 Zie bijvoorbeeld ACVZ, *Legale kanalen*, 2019, p. 42, over door de EC gefinancierde pilot projecten voor 'legal migration schemes for labour or traineeship purposes'. De uitvoering van de legal migration schemes is in handen van de ICMPD (International Centre for Migration Policy Development). Nederland zou in de toekomst overigens ook gebruik kunnen maken van deze budgetten als overgegaan wordt tot goedkeuring van het op 1 juni 1993 te Wenen tot stand gekomen Verdrag (...) tot de oprichting en werking van het Internationaal Centrum voor de ontwikkeling van migratiebeleid (ICMPD), *Tractatenblad* 2019, 92. Minister Blok van Buitenlandse Zaken had dit verdrag op 6 november 2019 voor stilzwijgende goedkeuring naar de Eerste en Tweede Kamer gestuurd (*Kamerstukken 35 332 A/1*), maar een deel van de oppositie vroeg om uitdrukkelijke goedkeuring (*Kamerstukken II 35 332 nr. 3*). Sinds het verslag van 11 februari 2020 ligt het goedkeuringsproces stil.

20 T. Spijkerboer, 'De mondiale mobiliteitsinfrastructuur. De dubbele bodem van de neoliberale legaliteit', 2020, *Sociologie* 15(2), p. 333. Zie ook ACVZ, *Vervoerdersverplichtingen*, 2020.

21 Zie ook A. Schrauwen, 'Burgers na Brexit', *S.E.W.*, 2020(6) p. 275-283.

22 Zie daarover uitgebreid Th. Gammeltoft-Hansen & N. Nyberg Sørensen (red.) *The migration industry and the commercialization of international migration*, Routledge 2013.